

<p style="text-align: center;">درس پنجم</p>	<p style="text-align: center;">باسمه تعالی معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری محتوای تولیدی گروه دین و زندگی استان گلستان</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب دین و زندگی (3) پایه ی دوازدهم سال تحصیلی : 1399- 1400 طراح : فاطمه کاهه</p>
--	---	---

عنوان / موضوع : قدرت پرواز (قضا و قدر الهی)

اهداف یادگیری : آشنایی دانش آموزان با نقش اختیار انسان در نظام هستی

اهداف رفتاری : ازدانش آموزان انتظار می رود در پایان این درس بتوانند:

- 1- مفاهیم اختیار وقضا وقدر الهی را بیان کنند .
- 2- شواهد ودلائل بر وجود اختیار را بیان کنند.
- 3- تفاوت علل عرضی وعلل طولی را در پیدایش یک پدیده بیان کنند .
- 4- رابطه اراده خدا با اراده و اختیار انسان در انجام کارهای اختیاری را بیان کنند.

چکیده : این درس در ابتدا به تعریف اختیار وشواهدودلائل اختیار می پردازد.وبه آیاتی که بیانگر اختیار است اشاره دارد.

زمینه ساز شکوفایی اختیار انسان قانون هابی است که خداوند در جهان هستی حاکم کرده است. معنای قضا وقدر الهی این است که هر چیز قاعده خاص خود را دارد وتمام موجودات جهان بر اساس آن قواعد بیان شده است واین قواعد توسط انسان قابل یافتن وبهره گیری است. وجود اراده و اختیار در انسان ناشی از اراده وخواست خداست.واراده انسان در طول اراده خداست.

توضیح درس:

اختیار حقیقتی وجدانی ومشهود

میان حرکت پا برای رفتن به سوی مقصدی وحركت قلب برای گردش خون تفاوت اساسی وجود دارد.

اجباری است وانسان هیچ نقشی ندارد

اختیاری وتابع اراده انسان است

اختیار: توانایی بر انجام یک کار و ترک آن است یک حقیقت وجدانی است و هر انسانی آن را در خود می یابد و اگر کسی آن را در سخن انکار کند در عمل از قدرت اختیار بهره می برد و آن را اثبات می کند .
 مصرع :گفت از باغ خدا بنده خدا نشان دهنده کسی است که در سخن اختیار را انکار می کند در عمل از قدرت اختیار خود بهره می برد
 پس بسیاری از امور اختیاری نیستند مانند :جاذبه -توالی فصلها -عملکرد دستگاه گوارش و.... اما همین اختیار محدود :

➤ مبنای تصمیم گیری ➤ تعیین کننده سرنوشت

شواهد و دلایل بر وجود اختیار:

1- تفکر و تصمیم : اینکه ما برای هر تصمیم قبلش فکر میکنیم و جوانب را می سنجیم وازمیان چندین راه یکی را انتخاب می کنیم و دست به عمل میزنیم بیانگر اختیار انسان است .

این که فردا این کنم یا آن کنم خود دلیل اختیار است ای صنم

پیام:تردید در کارها:تفکر و تصمیم سبک و سنگین کردن کارها ◀ شاهدی بر اختیار انسان

2-احساس رضایت یا پشیمانی: احساس رضایت ◀ نشانه آن است که آن کار را از خود ونتیجه اراده و تصمیم خود می داند

احساس پشیمانی ◀ زمانی که مرتکب اشتباه می شویم و به خود یا دیگران زیان می رسانیم این احساس نشانگر این است که من توان ترک آن را داشته ام .

گر نبودی اختیار این شرم چیست این دریغ و خجلت و آزرم چیست؟

پیام:احساس رضایت در موفقیت ها یا پشیمانی در شکست ها ◀ شاهدی بر اختیار انسان

3-مسئولیت پذیری: همه ما مسئول کارهای خود هستیم و عواقب کارهای خود را می پذیریم و اگر به کسی ضرر برسانیم آن را جبران می کنیم .عهد و پیمانها بر همین اساس استوارند.

هیچ گویی سنگ را فردا بیا ورنیایی من دهم بد را سزا

پیام: عهدها و پیمان ها تشویق و تنبیه در کارها ,مسئولیت پذیری در کارها ◀ شاهدی بر اختیار

به آیات زیر توجه کنید .

(الف) (انا هدیناه السبیل اما شاکرا واما کفورا .)

(ب) (قد جاء کم بصائر من ربکم فمن ابصر فلنفسه ومن عمی فعلیها).

(ج) (ذلک بما قدمت ایدیکم وان الله لیس بظلام للعبید).

*همه این آیات دلالت بر وجود اختیار در انسان دارند.

*آیه اول بیان میکند خداوند با قوه اختیار انسان را راهنمایی کرد و او مختار است از راهنمایی خداوند استفاده کند

وسپاسگزار باشد و یا از هدایت بهره نبرد و نا سپاسی کند.

*آیه دوم بیان می کند انسان در رد یا قبول دلایل روشن الهی اختیار دارد .

*آیه ی سوم بیان می کند که اعمال اختیاری انسان علت گرفتاری به عقوبت الهی است .

نکته: همه ی این آیات با همدیگر ارتباط مفهومی دارند .

زمینه ی شکوفایی اختیار :

خداوند قدرت اختیار را به ما عطا کرده تا با استفاده از آن :

1- برای زندگی خود برنامه ریزی کنیم 2- به قله های کمال برسیم 3- به جایی برسیم که خداوند عظمت آن را می داند .

مادر جهانی زندگی می کنیم که ← (الف) خداوند امور آن را تدبیر می کند .

(ب) قوانین مشخصی بر آن حاکم کرده است .

(ج) جهان هستی مطابق با آن قوانین عمل می کند.

قدر و قضای الهی :

قدر : اندازه ، تقدیر : اندازه گرفتن ← مخلوقات جهان از آن جهت که خداوند با علم خود اندازه ، حدود ،

ویژگی ، موقعیت مکانی و زمانی آنها را مشخص می کند مقدر به تقدیر الهی هستند.

قضا : به انجام رساندن ، پایان دادن ، حکم کردن . ← موجودات از آن جهت که با فرمان و حکم اراده الهی ایجاد

می شوند به قضای الهی وابسته اند .

نقشه جهان با همه موجودات و ریزه کاری ها و ویژگی هایش از آن خدا و از علم خداست

بیانگر تقدیر الهی است

اجرا و پیاده کردن آن نقشه نیز به اراده خداست

بیانگر قضای الهی است

پس آبی که می نوشیم به سبب اعتماد به همین تقدیر و قضاست . چون یکی از ویژگی آب که خداوند برای آن

آفریده است این است که رفع تشنگی می کند و ما به همین دلیل هنگام تشنگی به سراغ آب می رویم.

حال اگر این قانون ها نبود آیا انسان میتوانست با اطمینان خاطر دست به انتخاب بزند و در این جهان کار و فعالیت

بکند؟

اصلاح یک پندار :

پندار نادرست و ریشه آن : برخی تصور می کنند که قضا و قدر با اختیار انسان ناسازگار است زیرا می گویند : (تقدیر چیزی ورای قانون و نظم در آن است که وقتی به چیزی تعلق بگیرد هر قانون و نظمی را به هم می زند . در حالی که ما می گوئیم هر چیزی قانون خاص خود را دارد و این قوانین توسط انسان قابل یافتن و بهره گیری است .

پناه بردن از قضای الهی به قدر الهی : روزی امام علی و یارانش بر دیوار کجی تکیه داده بودند برای اینکه مبدا دیوار روی ایشان و یارانش خراب شود از آنجا بر خاستند و به دیوار دیگری پناه بردند. یکی از یاران گفتند آیا از قضای الهی می گریزی؟ ایشان فرمودند (نه بلکه از قضای الهی به قدر الهی پناه می برم).

برداشت نابجای این شخص : این بود که ما هیچ اختیاری در تعیین سرنوشت خود نداریم و اگر قرار باشد دیوار بر سرمان خراب شود این اتفاق می افتد. بنابراین حرکت و تصمیم گیری براساس دستور عقل بی فایده است. امام علی با رفتار و گفتار خود : نگرش صحیح از قضا و قدر را نشان داد. و آموخت که اعتقاد به قضا و قدر الهی نه تنها مانع تحرک و عمل انسان نیست بلکه **عامل وزمینه ساز** آن است.

در واقع : **فرو ریختن دیوار کج یک قضای الهی** است اما این قضا متناسب با ویژگی و تقدیر آن دیوار است. در حالی که دیوار محکم قضایش نریختن آن است. و اگر انسان این قانون را بداند تصمیم میگیرد و دست به انتخاب می زند.

اختیار انسان یک تقدیر الهی:

وقتی از تقدیر الهی سخن می گوئیم: منظورمان فقط طول و عرض و مکان و زمان نیست. اینها ساده ترین تقدیرهاست.

تقدیر الهی شامل : همه ویژگی ها ، کیفیت ها و کلیه روابط میان موجودات است ← آب در چه درجه ای به جوش آید ، تعداد الکترون هر عنصر چه تعداد است ، بدن انسان از چه اعضای تشکیل شده و هر کدام چه وظیفه ای دارند همه از تقدیرات الهی است.

یکی از تقدیرات الهی این است که انسان **دارای اختیار** باشد ← * خداوند این گونه خواسته که انسان کارهایش را با اختیار انجام دهد.

-کسی نمی تواند از اختیار که ویژگی ذاتی اوست فرار

کند

*-اگر بخواهد فرار کند باز همین هم یک کار اختیاری است.

رابطه اختیار انسان با اراده خداوند:

سوال: چگونه می توان هم به قضا و قدر الهی اعتقاد داشت هم انسان را موجودی مختار دانست؟

برای پاسخ به این پرسش ابتدا به علت هایی که در پیدایش یک پدیده دخالت دارند را بررسی کنیم. این علت ها دو دسته اند :

➤ **علل عرضی** : در پیدایش یک پدیده ممکن است چند عامل به صورت مجموعه و با همکاری یکدیگر مشارکت کنند.

در رویش یک گل : باغبان - خاک - آب - نور - حرارت دخالت دارد و با مشارکت یکدیگر گل را پدید می آورند.

نکته ⚡ الف) هر یک از این عوامل اثر خاص و مستقل از دیگری اعمال می کند

⚡ ب) هر عامل به طور مستقیم نقش خاصی را بر عهده دارد که با نقش دیگری متفاوت است.

➤ **علل طولی**: گاهی تاثیر چند عامل در پیدایش پدیده این گونه است که :

* یک عامل در عامل دوم اثر می گذارد * عامل دوم در عامل سوم اثر می گذارد * تا اثر عامل اول را به معلول تبدیل کند.

⚡ **عمل نوشتن**: چند عامل در طول هم قرار دارند :

⚡ نفس و روح شما

⚡ اراده شما برای نوشتن

⚡ ساختار عصبی شماست که موجب حرکت دست

شماست

⚡ دست شما که قلم را به حرکت در می آورد.

قلم که با حرکت خود روی صفحه می نویسد

الف) کل کار نوشتن را به هر یک از این عوامل می توان نسبت داد در صورت نبود هر کدام عمل نوشتن صورت نمی گرفت.

ب) در اینجا هر علتی به ترتیب علت بودن خود را از عامل بالاتر می گیرد .

نتیجه : رابطه اراده خدا و اراده ما

الف) وجود اراده و اختیار در انسان ناشی از اراده الهی و خواست خداست .

ب) خداوند اراده کرده انسان موجودی مختار و دارای اراده باشد.

ج) در فعل اختیاری تا زمانی که ما به انجام دادن کاری اراده نکرده ایم آن کار انجام نمی گیرد.

د) در عین حال وجود ما اراده ما و عملی که از ما سر می زند همه وابسته به اراده خداست .

ه) یعنی اراده انسان در طول اراده خداست و با آن منافاتی ندارد.

*****

نمونه سوالات

1- درست یا نادرست بودن عبارت های زیر را مشخص کنید.

الف) کسی که اختیار را در بحث و سخن انکار کند در عمل از اختیار بهره ای نخواهد برد.
ب) تقدیر چیزی ورای قانونمندی جهان و نظم در آن است که وقتی به حادثه ای تعلق گرفت هر قانونی را لغو می کند.

ج) وجود اختیار در انسان ناشی از اراده الهی و خواست خداوند است.

د) غذایی که برای رفع گرسنگی می خوریم به سبب اعتماد به قضا و قدر الهی است.

2- جاهای خالی را تکمیل کنید.

الف) و ویژگی موجودات از جمله اینکه آب در چه درجه ای می جوشد بیانگر ..... است.
ب) فرو ریختن دیوار کج یک ..... است که با ویژگی خاص آن دیوار یعنی کجی آن که ..... است متناسب می باشد.
ج) مخلوقات جهان از آن جهت که به حکم و اراده الهی ایجاد می شوند به ..... الهی وابسته اند.
د) اختیار یک حقیقت ..... است که هر کس آن را در خود می یابد.

3- گزینه صحیح را انتخاب کنید.

الف) نقشه جهان با همه ریزه کاری ها و قانون هایش از خداست و اجرا و پیاده کردن آن به وسیله خداست به ترتیب بیانگر چیست؟

1- تقدیر الهی - قضای الهی   2- قضای الهی - تقدیر الهی   3- تقدیر الهی - قضای الهی   4- قضای الهی -
قضای الهی

ب) از دیدگاه اسلام تعیین ویژگی موجودات بیانگر چیست و با کدام یک صورت می گیرد؟

1- تقدیر الهی - حکم و اراده الهی   2- قضای الهی - حکم و اراده الهی
3- قضای الهی - علم الهی   4- تقدیر الهی - علم الهی

ج) حضرت علی(ع) با بیان جمله (از قضای الهی به قدر الهی پناه می برم) چه مطلبی را به یارانش بیان کرد؟

- 1- نشستن در سایه دیوار محکم و پایدار از تقدیرات الهی سرچشمه می گیرد.
- 2- تمام حرکات حضرت و تصمیم گیریهای او بر اساس دستور عقل تحقق می یابد.
- 3- نگرش صحیح به قوانین زندگی انسان عامل و زمینه ساز تحرک و عمل انسان است.
- 4- فرو ریختن دیوار کج یک قانون و تقدیر الهی است که با شرایط خاص تغییر می کند.

د- بین نظام مقدر جهان و اراده و اختیار انسان رابطه .....حاکم است به این معنی که .....می باشد.

- 1- طولی - اراده انسان موخر از اراده خداست
- 2- عرضی - اراده انسان موخر از اراده خداست
- 3- طولی - انسان همان را اراده می کند که مقدر اوست
- 4- عرضی - انسان همان را اراده می کند که مقدر اوست.

4- به سوالات پاسخ کوتاه دهید.

الف) وقتی در پیدایش یک پدیده چند عامل به صورت مجموعه و با همکاری هم مشارکت دارند ویژگی کدام دسته از علل است؟

- ب) زمینه ساز شکو فایی اختیار انسان چیست؟
- ج) شواهد اختیار در وجود انسان را نام ببرید؟
- د) عهد و پیمانهای ما بر اساس کدام یک از شواهد اختیار استوار است؟
- ه- چه تفاوت اساسی میان حرکات قلب یک فرد با حرکت دست او برای غذا خوردن وجود دارد؟
- و- (احساس رضایت و ندامت) در انسان نشانگر چیست؟

5- اصطلاحات زیر را تعریف کنید.

- الف) اختیار:
- ب) علل طولی :
- ج) علل عرضی:
- د) قدر و قضای الهی:

6- پاسخ کامل دهید

- الف) چه رابطه ای میان اختیار انسان با اراده خداوند وجود دارد؟
- ب) اینکه می گوئیم (قدر و قضای الهی بر جهان حاکم است) به چه معناست؟
- ج) از شواهد و دلایل وجود اختیار در انسان تفکر و تصمیم را توضیح دهید؟

د) منظور از اینکه (اختیار انسان یک تقدیر الهی است) چیست؟
ه) جهانی که ما در آن زندگی می‌کنیم چه ویژگی‌هایی دارد؟

7- با توجه به آیات به سوالات پاسخ دهید؟

الف) پیام آیه (انا هدیناه السبیل اما شاکرا واما کفورا) را بنویسید؟

ب) آیه (قد جاءکم بصائر من ربکم فمن ابصر فلنفسه ومن عمی فلیها) نشان از وجود چه چیزی در انسان دارد؟
توضیح دهید.

ج) خداوند در آیه (ذلک بما قدمت ایدیکم وان الله لیس بظلام للعبید) علت عقوبت انسانها را چه چیزی بیان می‌کند؟

*****

پاسخنامه سوالات:

سوال 1) الف- غ   ب- غ   ج- ص   د- ص

سوال 2) الف- تقدیر الهی   ب- قضای الهی - تقدیر آن   ج- قضای   د- وجدانی

سوال 3) الف- 1   ب- 4   ج- 3   د- 1

سوال 4)

الف- علل عرضی

ب- قانون مندیهای جهان

ج- تفکر و تصمیم - احساس رضایت و پشیمانی - مسولیت پذیری

د- مسولیت پذیری

ه- حرکت قلب یک فرد اختیاری نیست در حالیکه حرکت دست برای غذا خوردن اختیاری و تابع انسان است.

و- احساس رضایت نشانه آن است که آن کار را از خود و نتیجه اراده و تصمیم عاقلانه خود می‌دانیم و احساس

ندامت برای این است که من توان ترک آن را داشته‌ام.

سوال 5)

الف - اختیار به معنای توانایی بر انجام یک کار و یا ترک آن است یک حقیقت وجدانی است و هر انسانی آن را در خود می یابد.

ب- گاهی تا ثیر چند عامل در پیدایش یک پدیده این گونه است که یک عامل در عامل دوم اثر می گذارد و عامل دوم در عامل سوم تا ثیر می کند تا اثر عامل اول را به معلول منتقل کند.

ج- در پیدایش هر پدیده ممکن است چند عامل به صورت مجموعه و با همکاری یکدیگر مشارکت کنند و هر کدام از این عوامل اثر خاصی را مستقل از دیگری اعمال می کند. و هر عامل به طور مستقیم نقش خاصی را بر عهده دارد که با نقش دیگری متفاوت است.

د- قدر به معنای اندازه و تقدیر به معنای اندازه گرفتن . مخلوقات جهان از آن جهت که خداوند با علم خود اندازه حدود ویژگی موقعیت مکانی و زمانی آنها را معین می کند مقدر به تقدیر الهی هستند. قضا به معنای به انجام رساندن پایان دادن حکم کردن . موجودات از آن جهت که با فرمان و حکم و اراده الهی ایجاد می شوند به قضای الهی وابسته اند .

سوال (6)

الف - وجود اختیار و اراده در انسان ناشی از اراده الهی و خواست خداست . به عبارت دیگر خداوند اراده کرده است که انسان موجودی مختار و دارای اراده باشد در فعل اختیاری تا زمانی که ما اراده کاری را نکرده ایم آن کار انجام نمی گیرد در عین حال وجود ما اراده ما و عملی که از ما سر می زند همگی وابسته به اراده خداوند است یعنی اراده انسان در طول اراده خداست و با آن منافات ندارد.

ب - یعنی نقشه جهان با همه موجودات و ریزه کاری ها و ویژگی ها و قانون هایش از آن خدا واز علم خداست و اجرا و پیاده کردن آن نیز به اراده خداست پس نه در نقشه جهان نقصی هست و نه در اجرا و پیاده کردن آن.

ج- هر کدام از ما همواره تصمیم هایی می گیریم و برای این تصمیم ها ابتدا اندیشه می کنیم و جوانب را می سنجیم و سپس دست به عمل می ز نیم گاهی دچار تردید می شویم که از میان چندین راه و چندین کار کدام یک را انتخاب کنیم سپس بعد از بررسی های لازم یکی را برگزیده و عمل می کنیم.

د - خداوند اینگونه تقدیر کرده که انسان کارهایش را با اختیار انجام دهد و کسی نمی تواند از اختیار که ویژگی

ذاتی اوست فرار کند حتی اگر بخواهد آن را انکار کند واز آن فرار کند باز هم این کار اختیاری بوده چون همین کار را با خواست و اراده خود انجام داده است.

ه - خداوند امور آن را تدبیر می کند و قوانین مشخصی را بر آن حاکم کرده است و جهان هستی مطابق با آن قوانین عمل می کند و به پیش می رود.

سوال (7)

الف- خداوند متناسب با قوه اختیار بشر را راهنمایی کرده و او را مختار گذاشته است که از راهنمایی خداوند استفاده کند و سپاسگزار باشد یا ناسپاسی کند و از هدایت الهی بهره نبرد و مسیر شقاوت را بپیماید.

ب - اختیار . خداوند دلایل روشنی را برای هدایت انسان فرستاد حالا این انسان با اختیار خود یا آن را می پذیرد که در اینصورت به سود اوست یا آن را رد می کند که در این صورت به ضرر اوست.

ج) به دلیل کردار و اعمالی است که با اختیار خود انجام داده اند.